

акта, да и смысловой объем предикативного признака (качество или оценка) обуславливается конкретной речевой ситуацией.

Круг языковых средств, имеющихся в распоряжении говорящих для экспликации предикативного признака, позволяет представить категориальное значение ДПП и средства его выражения как поликентрическое функционально-семантическое поле (с качественным ядром), пересекающееся с количественным и оценочным функционально-семантическими полями. Данное обстоятельство открывает новые интересные исследовательские перспективы.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарко А. В. Основы функциональной грамматики / Александр Владимирович Бондарко. – СПб. : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2001. – 260 с.
2. Всеходова М. В. Теория функционально-коммуникативного синтаксиса / Майя Владимировна Всеходова. – М. : Изд-во МГУ, 2000. – 502 с.
3. Ломов А. М. Типология русского предложения / Анатолий Михайлович Ломов. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 1994. – 280 с.
4. Маркелова Т. В. Семантика оценки и средства ее выражения в русском языке / Татьяна Викторовна Маркелова. – М. : Изд-во МПУ, 1993. – 225 с.
5. Попова З. Д. Концептосфера русского языка / З. Д. Попова, И. А. Стернин // Язык и национальное сознание. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 2002. – Вып. 3. – С. 4–8.
6. Шрам А. Н. Очерки по семантике качественных прилагательных (на материале русского языка) / Александр Николаевич Шрам. – Л : Изд-во ЛГУ, 1979. – 314 с.

КОНСТИТУЕНТИ “ПЛАТА”, “ЦІНА” ОЗНАКОВОЇ ПАРАДИГМИ СХІДНОСЛОВ’ЯНСЬКОЇ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ ХІ–ХІІІ ст.

МЕЖЖЕРІНА Г. В.

Національний авіаційний університет

Багатопланова структура східнослов’янської мовою картини світу часів Київської Русі поєднує в собі не тільки експліцитні, а й імпліцитні рівні. І хоча дослідження цих рівнів проводиться за різною методикою та переслідує різні конкретні цілі, воно так чи інакше зводиться до одного знаменника – з’ясувати зв’язки семантики слова з психологією людини, її культурними, духовними, моральними пріоритетами і традиціями. Реконструкція глибинного, імпліцитного рівня давньої східнослов’янської картини світу входить до актуальних завдань історичної лексикології, пов’язаних із вивченням історії української, російської, білоруської мов.

Структурно-системний характер найглибшого рівня фрагмента “соціально-етична оцінка особи” картини світу свідчить про те, що в свідомості давніх східних слов’ян загальне поняття соціально-етичної оцінки асоціативно пов’язувалося з певним колом системно організованих понять, особливі місце серед яких належить ознаковим поняттям. У лінгвістиці дослідження ознакового простору культури (С. М. Толстая, С. Ю. Неклюдов, О. В. Бєлова, М. М. Валенцова, Т. І. Вендіна, Л. Н. Виноградова, В. Б. Колосова, Р. Попов,

Н. Ф. Спиридонова, О. В. Тищенко, І. О. Седакова, Є. С. Узеньова, Є. І. Якушкіна та ін.), як правило, проводиться із залученням фольклорного, етнографічного, культурологічного матеріалу [3; 5]. Враховуючи накопичений у цій галузі досвід учених, для вивчення ознакових понять застосовуємо хоча й близький, але певною мірою відмінний метод. В аспекті нашого дослідження ознака – це певна абстракція, при виявленні якої за основу береться інваріантна сема іndoєвропейських, праслов'янських, давньоруських дериватів.

Принципово важлива особливість ознаки полягає в тому, що “ознака здатна набувати різних значень (у цьому відношенні вона близька до *параметра*). Так, ми можемо говорити про ознаку кольору (з усіма його значеннями: *білий, червоний, чорний, тощо*), про ознаки розміру (*великий, величезний, маленький, гігантський і т. ін.*), ознаки руху (*швидко, повільно, ривками, стрибками і т. ін.*)” [6, с. 9]. Незважаючи на те, що субстантивно-ад'ективне поле “соціально-етична оцінка особи”, яке кодує досліджуваний фрагмент картини світу, у семантичному плані спирається на розгалужену систему ознак предметів (*гарячий, прямий, твердий та ін.*) живої і неживої природи, виявлення наявності конкретного прототипового об'єкта – носія ознаки, що зазнала переосмислення, можливе лише в небагатьох випадках. Так, у результаті дослідження було встановлено, що в основі семантики іndoєвропейських коренів і відповідних праслов'янських дериватів, до яких зводяться лексеми XI–XIII ст., лежать не тільки ад'ективно виражені неакціональні ознаки типу *КРИВИЙ*, а й ознаки інших видів (для лексем *напрасливъ, напраснодоушыныи* та ін. прототиповою є акціональна, виражена прикметником ознака *РАПТОВИЙ*; для лексеми *проныриви* та ін. прототиповою є акціональна, виражена дієсловом ознака *ЗАНУРЮВАТИСЯ* тощо).

Реконструкція вихідної ознаки, що зазнала переосмислення, з'ясування тропологічних зв'язків первинної і вторинної ознак передбачає звернення до іndoєвропейських коренів та їх праслов'янських дериватів, в яких ця ознака актуалізується, оскільки “актуальна внутрішня форма встановлюється в межах семантичної системи однієї мови, тоді як її історія губиться в глибинах багатьох споріднених, а інколи й неспоріднених мов” [4, с. 25]. Чим глибший хронологічний зріз, тим важче відшукати лексеми, в яких “ховається” та чи та ознака, тим складніше відновити внутрішньосистемні та міжсистемні логічні зв'язки між окремими значеннями однієї або декількох лексем однієї або декількох мов. Крім того, “дуже часто значення кореня, більш близькі до етимологічного представлених лише пізніми свідченнями або виявляються лише в деяких периферійних похідних кореня” [1, с. 125]. Колись з'явившись, первинна ознака не зникає, а раз од разу відновлюється в тих чи інших лексемах, то виступаючи прямої виразно, то непрямої невиразно.

У статті ставимо за мету послідовно проаналізувати корені, засвідчені у складі вживаних зі значенням соціально-етичної оцінки людини давньоруських іменників і прикметників, які в ознаковій парадигмі “соціально-етична оцінка особи” мовної картини світу часів Київської Русі репрезентують прототипові ознаки *ПЛАТА, ЦНА*.

Корені *-мъст-* і *-мъзд-*. Беручи участь у моделюванні фрагмента “соціально-етична оцінка особи” мовної картини світу часів Київської Русі, лексеми з

коренями *-мъст-* і *-мъзд-* відбивають семантику *плати* у прямому й переносному значенні: *неотъмъстительнъ* “який не пам’ятає зла; не схильний до помсти; доброзичливий”, *безмъздъникъ* “безкорислива людина”, *безмъздъныи* “безкорисливий”, *мъздоимъцъ* “користолюбець”, *мъздъныи* “користолюбний” (*1259, ПВЛ, ЛИ-3, арк. 282; сп. 1554, КП, 522; *1216, ЛЛ-1, 439; *1289, ЛГВ, ЛИ-3, 921; XI, сп. XIV, Похв. НМ, 103; *1086, ЛНік-1, 115).

Зазначені іменники і прикметники входили до складу словотвірного гнізда давньоруських слів із коренями *-мъст-* і *-мъзд-*: *мъзда* “плата”, “нагорода, винагорода”, “хабар, підкуп”, *мъздити* “підкупати”, *мъздовъздатель*, *мъздодавъцъ* “той, хто віддає належне, відплачує (про Бога)”, *имъздити* “винагородити, віддячити; схилити подарунками; дістати за хабарі”, *мъститель* “той, хто карає, месник”, *мъстити* “мстити”, “захищати”, *мъститис#* “мстити за себе”, *мъсть* “відплата, покарання, кара”, “захист”, *мъстъникъ* “захисник, поборник”, “суддя”, “екдик, службова особа при єпископі в грецькій церкві”, *мъщати* “мстити”, “захищати”, *мъщени~* “помста, покарання”, *мъздъникъ* “найманий робітник”, *мъстъно~* “помста, відплата; розплата” (Ср., III, ч. 2, 1219; СлРЯ XI–XVII, IX, 110-111; СДРЯ XI–XIV, V, 88-91, 98-102). У семантиці одних слів ознаки *ПЛАТА, ЦІНА* виражені імпліцитно, інших – чітко, експліцитно.

Др. *-мъст-* / *-мъзд-* сягає псл. **тьst-* / **тьzd-* (ЭССЯ, XXI, 169-179). Аналіз семантики рефлексів псл. **тьst-* / **тьzd-* показує, що в цьому гнізді ознаки *ПЛАТА, ЦІНА* простежуються у вигляді таких варіантів:

а) мстивий: ст-ч. *mstivý*, ч. *mstivý*, слвц. стар. *mstivý*, ст.-польськ. *mściwy*, польськ. *mściwy*, словін. *mscëvi* “мстивий” < псл. *тьstivъ (јь);
 б) месник: цсл. *мъститецъ*, ч. *mstitel*, слвц. *mstitel'*, *mściciel*, словін. *mscëcel* “месник” < псл. *тьstiteľъ;
 в) плата, винагорода, нагорода, подарунок, хабар, мзда, відплата, кара, помста, ціна: ст-сл. *иүçäà* “плата, винагорода, мзда; подарунок, хабар”, болг. арх. *мъздá* “оплата – нагорода або покарання; відплата”, схрв. *mazda* “плата, стягнення, збирання платежів”, *màzda* “нагорода, плата”, стар. *mazda* “плата, нагорода; заслуга, тобто те, що заслужено, має бути сплачено”, словен. *mesdà* “плата, нагорода”, *mezda* “особливий вид зарплати в пастухів”, ст.-ч. *mzda* “плата, нагорода”, ч. *mzda* “заробітна плата, відплата, розплата, винагорода”, слвц. *mzda*, влуж. *mzda* “винагорода, плата за виконану роботу”, нлуж. стар. *mzda* “плата, мзда”, ст.-польськ. *mzda* “плата, оплата, винагорода”, польськ. стар. *mzda* “винагорода, ціна, викуп” < псл. *тьzda;

г) помста, відплата, кара, покарання, захист: ст-сл. *иүñöö* “помста, покарання, захист”, болг. *мъсть* “помста, відомщення”, ст-ч. *msta*, ч. *msta*, нлуж. стар. *msta* “помста”, схрв. *mast*, польськ. стар. *msta*, словін. стар. *msta* “помста” < псл. *тьstъ / *тьsta; ст-сл. *иütmåíè~* “помста, покарання”, болг. *мъштёние*, д-ч. *mščenie*, *mštění*, ст.-польськ. *mszczenie* “помста” < псл. *тьšćenje*; макед. поет. *мазд* “відомщення, відплата, помста”, схрв. *mazda* “помста як відплата за лиху справу”, *màzda* “помста, відплата, покарання”, стар. *mazda* “помста” < псл. *тьzda;

д) мстити, карати: ст-сл. *иüñöèòè* “відомстити, покарати; захистити”, болг. *мъстї*, схрв. *mastiti*, словен. *mestiti*, ч. *mstíti*, слвц. стар. *mstít'*, нлуж. стар. *msćiš se*, словін. *mscëc sq* “мстити”, схрв. *mastiti se* “мстити за себе”, стар. *mastiti*

“мстити, карати”, ст.-ч. *mstiti* “мстити, захищати”, ст.-польськ. *msćiś (się)* “покарати, мстити”, польськ. *msić* “мстити, платити злом за зло; карати” < псл. *mystiti (*sę*) (ЭССЯ, XXI, 169-179; СтСл., 339).

Рефлекси псл. **myst-* / **myzd-* документують розвиток семантики *плати* в напрямках “плата за добро” і “плата за зло”. Один напрямок маркований значеннями “плата”, “винагорода”, “нагорода”, “подарунок”, інший – “помста”, “покарання”, “відплата”, “кара”.

Давньоруські, а також південно- і західнослов’янські континуанти псл. **myst-* / **myzd-* відбивають язичницьке уявлення про *помсту* як спосіб відновлення справедливості: др. *мъстити* “мстити”, “захищати”, *мъсть* “відплата, покарання”, “захист”, *мъстъникъ* “захисник, поборник”, “суддя”, “екдик, службова особа при єпископі в грецькій церкві”, *мъщати* “мстити”, “захищати”, ст.-сл. *іүїðөёðे* “відомстити, покарати; захищати”, болг. *мъстү*, ст.-болг. *іүїðой* “помста, покарання, захист”, *іүтәіè~* “помста, покарання”, макед. поет. *мазд* “відомщення, відплата”, схрв. *mazda* “помста як відплата за лиху справу”, *mazda* “помста, відплата, покарання”, ст.-ч. *mstiti* “мстити, захищати” (Ср., III, ч. 2, 1219; СлРЯ XI–XVII, IX, 110-111; СДРЯ XI–XIV, V, 88-91, 98-102; ЭССЯ, XXI, 169-179).

Псл. *mystь є одним із ранніх термінів права, і як термін правових відносин інтерпретується в рамках уявлень про обмін [ЭССЯ, XXI, 173, 174; Иванов, Топоров 1978]. Псл. *mystь зводиться до іє. **meit(h)eu-kas* “обмін, плата”: сскр. *méthati*, *mitháti* “сперечатися”, “підмінювати”, *mithás* “взаємний”, *miθah-* “брехня, неправда, обман”, *miθō* “фальшиво, облудно”, лат. *muto* “перемінювати, підмінювати”, *mitius* “взаємний”, гр. (сіціл.) *μοτος* “винагородя”, “плата”, гот. *maithms* “подарунок”, *majdian* “перемінювати”, дсакс. *mēthom*, англос. *māthum* “дар, подарунок”, лтс. *mētot* “підмінювати”, *mits*, *mitus* “міна” (Преобр., I, 569; Ф. II, 608).

Псл. *myzda пов’язане з псл. *mystь (Преобр., I, 569, 571; Ф. II, 608, 618; ЕСУМ, III, 456). Псл. *myzda зводиться до іє. **mizdhō-*, в семантиці якого чітко простежуються семи “плата”, “ціна”: дінд. *mīdhā-t* “виграш, нагорода”, *mīdhām* “нагорода за перемогу, змагання”, авест. *mižddm* “нагорода, виграш”, гр. *μισθός* “плата, нагорода”, гот. *mizdō* “плата, нагорода”, дсакс. *mēda* “плата”, англос. *mēd*, *meord* “нагорода, плата”, двнім. *mieta*, дангл. *meed*, нім. *miete* “плата, найом”, осет. *mizd*, *myzd* “плата”, “нагорода”, інперс. *muzd*, *mužd* “нагорода”, “ціна”, (Преобр., I, 571; Ф. II, 618; ЕСУМ, III, 456). Псл. *myzda так само, як і *mystь, входить до системи правових відносин [ЭССЯ, XXI, 178; Иванов, Топоров 1978].

Перехід до переносного, соціально-етичного значення відбувся в українській (мстивий), російській (мстительный), білоруській (мсціви), болгарській (отмъстителен, отмъстител), словенській (*maščeválec*, *maščeválen*), чеській (*mstivý*), словацькій (*pomstivý*, *pomstychtivý*), польській (*msciwy*) мовах (СУМ, IV, 818; СлРЯ, II, 421; ТСБМ, III, 177; БРСл., 423; SRS, 187; ЧРС, I, 405; СРС, 374; БПРС, I, 465).

Корінь *-ка"-*. У фрагменті “соціально-етична оцінка особи” мовою картини світу часів Київської Русі лексеми з коренем *-ка"-* маркують сферу *нецвастя*, *прокляття*, *гріха*: *оканьни*, *ока"ньни* (*окааньни*), *ока"ни*, *оканни*

“нешасливий, нещасний; жалюгідний; грішний; негідний”, “проклятий; грішний; негідний; надзвичайно жорстокий” (к. XI, сп. XIV, СкБГ, 67, 97; к. XI, сп. XIV, ЧтБГ, 14; *1237, ЛС-1, 463-464; *1223, ЛС-1, 446; *1237, ЛНік-1, 106; *1170, ЛНік-1, 239; *1155, ЛНік-1, 201; *1259, ЛНс, 82; *1224, ЛНс, 62; *1096, ПВЛ-1, 233; *1096, ЛР, 92; *1015, ЛР, 60, 61; *1019, ЛР, 63; *1179, ЛК, ЛИ-3, 612; *1183, ЛК, ЛИ-3, 628; *1179, ЛК, ЛИ-3, 612; XI, сп. XIV, ЖНМ, 53; Ж. Сави осв., XIII, 7-9; XI–XII, сп. XVI, Варл., 196 та ін.).

Ці лексеми входять до словотвірного гнізда давньоруських слів із коренем *-ка"-*: *оканъно*, *оканън̄* “жалісно, гідно співчуття”, *оканъстви~* “прокляття”, *оканъство* “страждання, мучення; нещасть”, “гріховність”, “прокляття”, *ока"ти* “засуджувати, гудити”, *ка"тис#* “каятися, сповідатися в гріхах”, “каятися (у церкві)”, “розкаюватися (в чому); жалкувати, шкодувати”, *ка"ни~, ка"знь*, “каяття, розкаяння” (СлРЯ XI–XVII, VII, 100-101; СДРЯ XI–XIV, IV, 206-207; VI, 104-106). Гадаємо, що кореляція значень “гріховність”, “прокляття”, “нешастя”, “страждання”, “каяття, розкаяння” всередині гнізда др. *-ка"-* зумовлена їхнім зв'язком із вихідним поняттям *плати, розплати за скосне*.

Др. *ока"ньныи* – похідне від *ка"ти (c#)*, яке зводиться до псл. **kajati* (sə) (Преобр., I, 680; Ф., III, 128; ЭССЯ, IX, 115-116). Деривати псл. **kajati* (sə) наявні в більшості слов'янських мов: ст.-сл. *ēa"đeñ#* “каятися”, болг. *кáя се* “каятися, розкаюватися, жалкувати”, макед. *кае се* “каятися, розкаюватися”, схрв. стар. *kvjati* “розкаюватися”, “жалкувати”, “горювати, сумувати (за ким)”, “мстити (про криваву помсту)”, *кајати се* “розкаюватися”, словен. *kájati* “гудити, засуджувати”, “перекручувати, споторювати”, “дошкуляти, непокоїти, турбувати”, *kájati se* “каятися, розкаюватися”, слвц. *kajat' sa* “розкаюватися, каятися”, *kajac še* “розкаюватися, каятися”, “дивуватися”, ч. *káti* “жалкувати, спокутувати вину”, *káti se* “розкаюватися, каятися”, польськ. *kajać się* “каятися, розкаюватися, жалкувати”, стар. “м'якшати, лагідніти”, влуж. *kać so* “розкаюватися” (ЭССЯ, IX, 115-116).

Кореляція значень “засуджувати”, “розкаюватися”, “м'якшати, лагідніти” південно- і західнослов'янських рефлексів псл. **kajati* (sə) так само, як і давньоруських, зумовлена їхнім зв'язком із вихідним поняттям *плати, розплати за скосне*. Ознаки *ПЛАТА, ЦІНА* найвиразніше проступають у схрв. стар. *kvjati* “мстити (про криваву помсту)”, ч. *káti* “спокутувати вину” (ЭССЯ, IX, 116).

У науковій літературі припускають, що **kajati* < **čej-e-* (у формі тепер. часу; при **či- / *cě-* в інфінітиві) < **cěna* (ЭССЯ, IX, 116). У гнізді псл. **cěna* значення “плата”, “ціна” представлені в чистому вигляді: болг. *ценá*, схрв. *céna*, *циёна* “ціна”, макед. *цена*, словен. *céna*, ч. *сена* “ціна, вартість”, слвц. *cena* “ціна, вартість”, “цінність”, польськ. *cena* “ціна, вартість”, “достоїнство, значення” (ЭССЯ, III, 182).

У свою чергу, псл. **cěna* є “спорідненим авест. *kaēnā-* “відплата, помста, покарання”, гр. *ποινή* “штраф; помста, покарання”, лит. *káina*, *kainà* “ціна”, разом з якими слов. слово продовжує іє. **k^uoinā-*, похідне з суф. *-n-* від дієслівної основи іє. **k^uei-*, яке продовжується в дінд. *cáyatē* “мстить, карає”, гр. *tíwō* “роптаючись”, а також [...] гр. *ποιέω* “роблю” і слов. **činъ*. Відношення **činъ*: **cěna*, чи, швидше, іє. **k^uei-n-:* **k^uoi-n-ā* можливо тлумачити як дуже

давній словотвірний зв'язок із чіткою сематикою “діяння”: “(плата за) скосне”.
Пор. ще сірл. *cin* (**k^uin-*) “вина” (ЕССЯ, III, 182).

Слов. *kajati зводиться, очевидно, до іє. **k^uōi-*. Серед найближчих до псл. *kajati дериватів іndoєвропейського кореня називають авест. *kāy-* “каятися” (ЕССЯ, IX, 116).

Отже, у фрагменті “соціально-етична оцінка особи” мовної картини світу часів Київської Русі ознаки *ПЛАТА*, *ЦІНА* маніфестовані коренями -*мъст-*, -*мъзд-*, -*ка-*. У XI–XIII ст. семантика давньоруських лексем *неотъмъстительнь*, *безмъздыникъ*, *безмъздыныи*, *мъзоимъцъ*, *мъздыныи*, *оканыныи*, *ока"нныни* (*окааныныи*), *ока"ныи*, *оканыи* (із коренями -*мъст-*, -*мъзд-*, -*ка"-*), які беруть участь у моделюванні фрагмента, зберігала зв'язок із первинною внутрішньою формою. Неакціональні, виражені абстрактними іменниками ознаки *ПЛАТА*, *ЦІНА*, що лежать в основі внутрішньої форми цих лексем, простежуються в давньоруський, праслов'янський та іndoєвропейський періоди і є прототиповими.

Рефлекси псл. **мъst-* / **мъzd-* документують розвиток семантики *плати* в напрямках “плата за добро” (значення “плата”, “винагорода”, “нагорода”, “подарунок”) і “плата за зло” (значення “помста”, “покарання”, “відплата”, “кара”). Давньоруські деривати псл. **мъst-* / **мъzd-*, а також його південно- і західнослов'янські континуанти характеризуються синкретичною семантикою – “помста, покарання, захист” і відбивають язичницьке уявлення про *помсту* як спосіб відновлення справедливості. У фрагменті “соціально-етична оцінка особи” мовної картини світу часів Київської Русі корені -*мъst-* і -*мъзд-* специфіковані на вираженні семантики *помсти* і *користі*.

Кореляція значень “засуджувати”, “розкаюватися”, “м'якшати, лагідніти” південно- і західнослов'янських рефлексів псл. *kajati (sē), а також значень “гріховність”, “прокляття”, “нешастя”, “страждання”, “каяття, розкаяння” всередині гнізда др. -*ка"-* зумовлені їхнім зв'язком із вихідним поняттям *плати*, *роздрати за скосне*. У фрагменті “соціально-етична оцінка особи” мовної картини світу часів Київської Русі корінь -*ка"-* маркує сферу *нещастя*, *прокляття, grixa*.

Характер і склад первинних ознак, які зазнали переосмислення і на основі яких з'явилися значення, пов'язані із соціально-етичною оцінкою людини, в цілому підпорядковуються загальним закономірностям розвитку системи. Реконструкція ж цієї системи в повному обсязі, встановлення всіх внутрішньосистемних зв'язків може бути предметом окремого, спеціального дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богатова Г. А. История слова как объект русской исторической лексикографии / Галина Александровна Богатова. – М. : Наука, 1984. – 284 с.
2. Иванов В. В., Топоров В. Н. О языке древнего славянского права (к анализу нескольких ключевых терминов) / В. В. Иванов, В. Н. Топоров // Славянское языкознание. VIII Междунар. съезд славистов : докл. сов. делегации. – М. : Наука, 1978. – С. 221–240.
3. Признаковое пространство культуры. – М. : Индрик, 2002. – 431 с.
4. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики / Віталій Макарович

Русанівський. – К. : Наукова думка, 1988. – 240 с.

5. Тищенко О. В. Семантична ознака “пустий/повний” у системі етнонімізацій польської, української та російської мов / О. В. Тищенко // Мовознавство. – 2005. – № 2. – С. 69–80.
6. Толстая С. М. Категория признака в символическом языке культуры / С. М. Толстая // Признаковое пространство культуры. – М. : Индрик, 2002. – С. 7–20.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

7. БПРС : Гессен Д., Стыпула Р. Большой польско-русский словарь : в 2 т. / Д. Гессен, Р. Стыпула. – М. ; Варшава, 1988. – Т. I.
8. БРСл. : Бернштейн С. Б. Болгарско-русский словарь / Самуил Борисович Бернштейн. – М., 1975.
9. Варл. : Повесть о Варлааме и Иоасафе // Повесть о Варлааме и Иоасафе. Памятник древнерусской переводной литературы XI–XII вв. – Л., 1985. – С. 112–267.
10. ЕСУМ : Етимологічний словник української мови : в 7-ми т. – К., 1982–2006. – Т. I–V.
11. ЖНМ : Житіє и чудеса св. Николая Мирликийского // Памятники древней письменности и искусства. – СПб., 1881. – № 34. – С. 27–78.
12. Ж. Савы осв. XIII : Житие св. Савы освященного, составленное св. Кириллом Скифопольским в древнерусском переводе // Издания Общества любителей древней письменности. – 1890. – № 96. – С. 1–533.
13. КП : Киево-Печерский патерик // Памятники литературы Древней Руси. – 1980. – Вып. 2. – С. 411–622.
14. ЛГВ, ЛИ-3 : Летопись Галицко-Волынская // Летопись Ипатьевская, южнорусский летописный свод к. XIII в., сп. ок. 1425 // ПСРЛ. – М., 1998. – Т. 2. – С. 717–938.
15. ЛК, ЛИ-3 : Летопись Киевская // Летопись Ипатьевская, южнорусский летописный свод к. XIII в., сп. ок. 1425 // ПСРЛ. – М., 1998. – Т. 2. – С. 284–711.
16. ЛЛ-1 : Лаврентьевская летопись // ПСРЛ. – М., 1997. – Т. 1.
17. ЛНік-1 : Летописный сборник, именуемый Патриаршей или Никоновскою летописью // ПСРЛ. – М., 2000. – Т. 9; Т. 10.
18. ЛНс : Новгородская первая летопись старшего извода // Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов. – М.; Ленинград, 1950. – С. 13–100.
19. ЛР : Радзивиловская летопись // ПСРЛ. – Ленинград, 1989. – Т. 38.
20. ЛС-1 : Сузdalская летопись по Лаврентьевскому списку // Лаврентьевская летопись // ПСРЛ. – М., 1997. – Т. 1. – С. 289–488.
21. ПВЛ-1 : Повесть временных лет по Лаврентьевскому списку // Лаврентьевская летопись // ПСРЛ. – М., 1997. – Т. 1. – С. 1–286.
22. ПВЛ, ЛИ-3 : Повесть временных лет // Летопись Ипатьевская, южнорусский летописный свод к. XIII в., сп. ок. 1425 // ПСРЛ. – М., 1998. – Т. 2. – С. 1–284.
23. Похв. Н М: Вътже д(ъ)нь (9-го мая) похвала на перенесенъе мотии с(вя)таго Николы // Памятники древней письменности и искусства. – СПб., 1881. – № 34. – С. 102–107.
24. Преобр. : Преображенский А. Г. Этимологический словарь русского языка : в 2 т. / Александр Григорьевич Преображенский. – М., 1959. – Т. I.
25. ПСРЛ : Полное собрание русских летописей. – СПб. ; М., 1843–1998.
26. СкБГ : Сказания страстотерпцу святую мученику Бориса и Глѣба // Срезневский И. И. Сказания о святых Борисе и Глѣбе. – СПб., 1860. – С. 59–147.
27. СДРЯ XI–XIV : Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.) : в 10-ти т. – М., 2002. – Т. IV ; 2000. – 2000. – Т. V ; 2000. – Т. VI.
28. СлРЯ : Словарь русского языка : В 4 т. – М., 1958. – Т. II.

29. СлРЯ XI–XVII : Словарь русского языка XI–XVII вв. – М., 1980. – Т. VII; 1982. – Т. IX.
30. Ср. : Срезневский И. И. Словарь древнерусского языка : в 3 т. / Измаил Иванович Срезневский. – М., 1989. – Т. III.
31. СРС : Словацко-русский словарь. – М.; Братислава, 1976.
32. СтСл. : Старославянский словарь. – М., 1999.
33. СУМ : Словарик української мови : в 11 т. – К., 1973. – Т. IV.
34. ТСБМ : Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : в 5 т. – Мінск, 1979. – Т. III.
35. Ф. : Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / Макс Фасмер. – М., 1986–1987.
36. ЧРС : Чешско-русский словарь : в 2 т. – М., 1973. – Т. I.
37. ЧтБГ : Чтение о Борисе и Глебе, написанное Нестором в к. XI в., по сп. “Сильвестровского сборника” XIV в. // Срезневский И. И. Сказания о святых Борисе и Глебе. – СПб., 1860. – С. 1–56.
38. ЭССЯ : Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд. – М., 1983. – Т. III; 1994. – Т. XXI.
39. SRS : Kotnik J. Slovensko-ruski slovar. – Ljubljana, 1967.

ТИПОЛОГІЯ ЕКЗИСТЕНЦІОНАЛЬНОГО ГЕТЕРОСТЕРЕОТИПУ

МИХАЙЛЕНКО В. В.

Буковинська державна фінансова академія

Культурні схеми та їхнє використання при породженні дискурсу в міжкультурному просторі важливі передумови для міжкультурної комунікації [1, с. 30–45]. Культура виступає складовою мови, а мова розвивається у соціумі і разом із соціумом. Сучасна лінгвокультурологія виділяє культурні стереотипи – автостереотипи (уявлення про представників своєї етнічної групи) та гетеростереотипи (уявлення про представників інших етнічних груп), – які складають лінгвоетнокультурну компетенцію індивідуума та суспільства [8, с. 287–292]. Культурні концепти притаманні мові, а її структура у свою чергу містить специфічні риси культури на лексичному та граматичному рівнях. Зазвичай, лексичні засоби вираження культурних концептів найбільш вивчені, у той час як граматичні засоби, наприклад, синтаксичне ядро з дієсловом “бути” у структурі речення, залишаються поза увагою дослідників.

Мета статті – виокремити семантику дієслова “бути” в синтаксичному ядрі речення для подальшого визначення кореляції семантики дієслова та семантики предикатива (прикметника, прислівника, прийменника та іменника) та реконструкції концептосфери “бутя” в англійській, французькій та українській мовах. Для цього доцільно провести компонентний аналіз лексичного значення англійського дієслова “*to be*”, французького дієслова “*être*” та українського дієслова “бути”, що дасть змогу виокремити спільні (гетеростереотипи) та диференційні (автостереотипи) риси. Основними гіпотезами для даного дослідження виступають такі: знання культури можна представити певними скриптами, фреймами, схемами та ін. [Палмер]; культурні схеми знаходяться на глибинному рівні породження та інтерпретації дискурсу і таким чином забезпечують взаємодію його структур; культурні схеми проявляються через